

ЗАКОНОВАТА РЕГЛАМЕНТАЦИЯ НА БОРСОВАТА ДЕЙНОСТ И РЕАЛИЗАЦИЯТА ѝ В ПРАВИЛНИЦИТЕ НА СТОКОВИТЕ БОРСИ У НАС ЗА ПЕРИОДА 1998-2003 Г.

Симеон Елазаров, Ваня Хаджиева
Лесотехнически университет - София

Борсовата търговия е специфичен вид търговска дейност, която функционира съобразно специално разработени правила и процедури, които обичайно са разписани в специализиран нормативен акт – закон. Закона за стоките борси и тържищата дава рамката за действие на стоките борси, а конкретните правила и процедури са разписани в правилниците на отделните стокови борси. Законите норми са отразени по различен начин в правилниците за работа на действащите борсови пазари у нас. Това провокира един сравнителен анализ на борсовите правилници на лицензираните стокови борси, за да се открият различията в тях, както и предизвикателите ги причините.

Ключови думи: закон, стокова борса, борсов правилник

Key words: law, commodity exchange, rules for each exchange

Въведение

В най-новата история на нашата страна борсовата търговия се възстановява след почти половин вековно прекъсване - през първата половина на 1991 г., с възстановяването на Софийска стокова борса (ССБ). Интересен е факта, че стоките борси в страна функционират приблизително пет години без да има специален закон, който да регламентира тяхната работа. Първият закон регламентиращ статута и работата на стоките борси е обнародван в Д.В. бр. 93 от 01 ноември 1996 г. това е Закона за стоките борси и тържищата (ЗСБТ). В следствие на петдесет годишната пауза в работата на стоките борси, така създаденият закон не е перфектен, но дава най-общата законова рамка на борсовото търгуване. Седем години, се оказаха достатъчно дълъг период за да се апробира така създадената нормативна уредба. Закона за стоките борси и тържищата, бе променен през годините в следствие на новите потребности на пазарните субекти и променящата се икономическа реалност. Така се стигна до създаването, понастоящем на специализиран закон, който да регламентира работата само на стоките борси в страната (към момента на написването на материала това е законопроект, подготвен за внасяне в Народното събрание от Правителството.

Цел, задачи, информационна база и методи на изследване

Целта на материала е да се разгледат постановките залегнали в Закона за стоките борси и тържищата (ЗСБТ), в качеството му на специализиран нормативен акт за регламентиране на борсовата дейност в България, както и тяхното практическо приложение в борсовите правилници на трите лицензирани стокови борси в страната за периода 1998-2003 г.

За постигане целта на изследването е нужно да се изпълнят следните задачи:

- дефиниране на ключовите постановки залегнали в ЗСБТ;

- да се анализира практическото приложение на законите разпоредби в борсовите правилници;

- да се дефинират специфичните моменти в правилниците на трите стокови борси;

- на база направените заключения да се формулират изводи и препоръки за подобряване на вътрешнонормативната уредба на дейността на стоките борси у нас.

Информационна база на проучването:

- ЗСБТ и последвалите негови изменения и допълнения, касаещи стоките борси;

- Подзаконовни нормативни актове – наредби и актове на Държавната комисия по стоките борси и тържищата (ДКСБТ), касаещи само стоките борси;

- Правилниците на лицензираните стокови борси, в качеството им на основни вътрешнонормативни документи, както и промените в тях:

- Борсов правилник на Софийска стокова борса АД (ССБ АД),

- Борсов правилник на Пловдивска стокова борса АД (ПСБ АД),

- Борсов правилник на Русенска стокова борса АД (РСБ АД).

Методи на изследването:

При изготвянето на материала са използвани методи на:

- системния и факторен анализ,

- сравнителния анализ на нормативната база.

Закон за стоките борси и тържищата (ЗСБТ)

Както е видно и от заглавието на закона в то-

зи нормативен акт освен работата на стоковите борси се регламентира и дейността на тържищата. ЗСБТ е разписан в две части, от които първа е посветена на стоковите борси, а втората - на стоковите тържища. Самото нормативизиране на работата на два различни по степен на организираност пазари в един закон поражда само по себе си неизбежни проблеми, вследствие на механичното обединяване на две различни по характер материи в един нормативен акт. Този аспект, обаче, е предмет на отделно изследване, а обект на анализ в настоящия материал е първата част на закона, която регламентира работата на стоковите борси в страната. В тази си част закона се състои от 4 глави и 4 раздела и допълнителни разпоредби.

Първа глава - ОБЩИ ПОЛОЖЕНИЯ, за първи път в нормативната база на нашата страна се дава дефиниция за стокова борса, както и точна дефиниция на случаите при които може да се използва това понятие.

Втора глава - УСТРОЙСТВО НА ДЪРЖАВНАТА КОМИСИЯ ПО СТОКОВИТЕ БОРСИ И ТЪРЖИЩАТА (ДКСБТ), в тази част законодателят регламентира създаването на орган на когото се вменяват регулационни и контролни функции по отношение на създаването и дейността на стоковите борси. Статута на този орган е Държавна комисия, юридическо лице, на бюджетна издръжка със седалище в град София. Министерски съвет приема и правилник за устройството и дейността на комисията, които регламентира изискванията за заемане на длъжностите в комисията, както и създаването на административна служба към комисията. Законодателят вменява следните функции на ДКСБТ:

1. Контролира стоковите борси, техните членове и брокерите им за законосъобразно осъществяване на разрешените им дейности;
2. Издава и отнема разрешения;
3. Налага принудителни административни и икономически мерки, предвидени в ЗСБТ за неговото нарушаване;
4. Сезира компетентните държавни органи за предприемане на действия извън нейната компетентност;
5. Решава други въпроси от нейната компетентност.

Държавната комисия по стоковите борси и тържищата води регистри за:

- лицензираните стокови борси;
- брокерите, получили разрешение за работа на лицензирана стокова борса;
- брокерите, осъществяващи дейност на лицензираните стокови борси.

Трета глава - ИЗДАВАНЕ И ОТНЕМАНЕ НА РАЗРЕШЕНИЕ

В тази глава от закона са разписани условията и процедурата за получаване на лиценз за стокова борса, както и на разрешение за работа на стоковите брокери.

Четвърта глава - СТОКОВИ БОРСИ, е последната глава от закона, която регламентира стоковите борси, тя е съставена от четири раздела:

Раздел I: Учредяване и управление. Описват се звената, които задължително трябва да функционират към всяка стокова борса, както и техните основни компетенции и правомощия. Стоковата борса е акционерно дружество с едностепенна система за управление, което не формира и разпределя печалба, приходите на стоковата борса се формират от комисионни, такси за услуги, лихви и дарения. Минималния капитал за учредяване на стокова борса първоначално бе определен на 20 милиона неденоминирани лева, а по-късно бе увеличен на 250 хиляди деноминирани български лева. Минимум 25 % от него трябва да бъде внесен при подаване на заявлението, а останалата част при получаването на разрешението. Никой от акционерите не може да притежава пряко или чрез свързани лица повече от 5 на сто от нейните акции, като това ограничение не важи за държавата и общините които могат да участват с непарични вноски. **Стоковата борса създава: Клирингова къща (КК)** за гарантиране на задълженията по сключените фючърсни и опционни сделки, тя осигурява финансовата работа на срочната стокова борса; **Гаранционен фонд** за гарантиране на плащанията по борсови сделки. Всеки член на клиринговата къща внася в този фонд сума за гарантиране на сделките, за чието изпълнение отговаря, в размер определен с борсовия правилник; **Резервно-осигурителен фонд** - средствата по този фонд се набират от таксите за услуги, предоставяни от КК, и се използват за гарантиране на плащанията по борсовите сделки на членовете на КК при недостиг на средствата от маржин депозитите им и на вноските им в Гаранционния фонд.

Законодателят е предвидил, че всички не споменати в закона казуси, ще се уреждат според борсовия правилник, които урежда цялостната работа на стоковата борса.

Раздел II: ЧЛЕНСТВО И БОРСОВ АРБИТРАЖ.

Член на стоковата борса се приема по решение на съвета на директорите на стоковата борса. Съветът на директорите образува борсови кръгове за търгуване по групи или видове стоки при условие, че най-малко 20 членове на стоковата борса заявят намерение да търгуват със съответните групи или видове стоки.

За първи път в нормативната база на страната се предвижда създаването на арбитражен съд и се легитимира арбитражното производство.

Борсовият арбитраж:

- дава задължителни тълкувания на борсовият правилник;

- разрешава спорове във връзка със сключването и изпълнението на борсови сделки;

- арбитражното решение е окончателно.

Закона разрешава стоковите борси да могат да образуват общ арбитраж, както и възможността една стоковата борса да ползва борсов арбитраж създаден към друга стокова борса.

Раздел III: БРОКЕР. Брокера е физическо лице, което сключва сделки на борсата от името на член на стоковата борса, най-често по поръчка и за сметка на външен за борсата клиент. Брокерът няма право да сключва сделки за своя сметка.

Раздел IV: БОРСОВИ СДЕЛКИ. Борсовата сделка е търговска сделка, която се сключва в един работен ден между членове на стоковата борса при условия и ред, определени в борсовия правилник, и има за предмет стоки, търгувани на стоковата борса. Борсовата сделка се сключва от името на член на стоковата борса за негова сметка или за сметка на клиента му. Предложенията за сключване на сделки се правят само чрез брокер. На стоковата борса се сключват: сделки с незабавна доставка, форуърдни сделки, фючърсни сделки и опционни сделки.

Допълнителни разпоредби. За първи път се дава дефиниция на тези сделки в нормативната база.

1. *"Сделки с незабавно изпълнение"* е сделка, по която страните са договорили доставка на налични стоки и задълженията по която се изпълняват в срок 10 работни дни след сключването ѝ.

2. *"Форуърдна сделка"* е сделка, по която страните продават или купуват стока по цена, определена при сключването ѝ, като са установили датата на доставянето.

3. *"Фючърсна сделка"* е срочна борсова сделка, по която страните поемат задължение за покупко-продажба на определен вид стока на предварително определена дата по цена, определена в деня на сключване на фючърсната сделка. Изпълнението на фючърсната сделка се осигурява чрез система за клиринг в съответствие с поръчаното от страните.

4. *"Опционна сделка"* е сделка между страните в определено време срещу заплащането на определена премия една от страните да придобие право чрез едностранно изявление да бъде купувач, съответно продавач, на определен вид стока с предварително определена цена и в определен срок. Другата страна поема задължението да бъде нас-

рещна страна по сделката.

При изготвянето на ЗСБТ, законодателят е предвидил, че при работата на стоковите борси биха възникнали множество и разнообразни казуси, които не биха могли да се уредят в един закон, за това е предвидено всяка стокова борса да изработи правилник за дейността си, който да регламентира оперативната ѝ работа и нейните конкретни аспекти.

Борсови правилници

Към настоящия момент в нашата страна функционира три лицензирани стокови борси, това са Софийска стокова борса, Пловдивска стокова борса и Русенска стокова борса.

В съответствие със закона трите лицензирани стокови борси са разработили свои правилници, които са приети и утвърдени от ДКСБТ, което означава, че те безспорно са съобразени с разпоредбите на закона. Както всеки закон, така и ЗСБТ постановява определени общо валидни и задължителни постановления, но дава и известна степен на свобода при съставянето на отделните борсови правилници. Целта на материала е да акцентира върху спецификата на трите борсови правилника на лицензираните стокови борси.

Първата съществена разлика е при дефинирането на борсовото членство в правилниците на стокови борси. Анализът показва, че само в правилника на ССБ се прави стриктно разграничение между акционер и борсов член, тоест:

Акционерите на борсата са субекти, които инвестират в създаването и развитието на борсовия пазар, но не е задължително акционерите да се възползват от борсовия пазар – т.е. да търгуват на него;

Борсовите членовете са така да се каже "консуматори на пазара", те използват борсовия пазар за да търгуват на него без да инвестират в създаването и развитието на борсовата корпорация.

Първоначално в ЗСБТ залегна изискване уставния капитал на стоковите борси при учредяването им да е 20 000 000 стари лв. При своето учредяване ССБ бе учредена с уставен капитал в размер на 270 млн стари лв. През 1998 г. сумата на уставния капитал в закона бе променена на 250 хил. лв. (деноминирани), което наложи ПСБ и РСБ да наберат допълнителен капитал. Двете борси реализираха това главно чрез привличането на непарични (апортни) вноски от страна на органите на местната власт – съответните общини, в следствие на което последните се превърнаха в мажоритарни акционери, а това приближи двете борси по характер към общинските пазари. Само Софийска стокова борса реализира напълно законовото изискване, да бъде корпоративно дружество с частно пра-

вен характер, т.е. нито един акционер да не притежава повече от 5 % акционерен капитал. Освен това в капитала на ССБ АД няма никакви средства на органите на централната и местната държавна власт.

В правилника на Русенска стокова борса е залегнало изискване брокерите работещи на тази борса да полагат ежегоден изпит за получаване и защита на брокерска правоспособност. Това е изискване, което се поставя само на пода на Русенска стокова борса. На ССБ АД ежегодно се провеждат "опреснителни" курсове предназначени за актуализация и обогатяване на брокерските знания и умения.

Друг параграф по които се констатира разлики в борсовите правилници са таксите, които събират борсите за извършваните от тях услуги. Първоначално борсовите такси и брокерските комисиони на ССБ АД бяха най-ниски, но законите на конкуренцията принудиха останалите стокови борси да приемат същите равнища.

Подобно положение имаше в началото на 1998 г. по отношение на борсовите кръгове на трите борси. ССБ АД продължи започнатата традиция още от 1991 г. - на "пода" на борсата да се търгува в 3 борсови кръга. За разлика от нея другите борси формираха в началото голям брой борсови кръгове, достигащи числото 15 (на ПСБ), но по-късно възприеха опита на ССБ АД и сведоха количеството на борсовите кръгове също до три.

Имаше разлика между регламентирането в правилниците на трите борси и относно начина на предварително оповестяване на внесените за търгуване оферти. Само ССБ АД до края на 2003 г. освен в традиционната за всяка борса собствена WEB-страница в Internet, публикуваше предварително офертния си списък и в бизнес-ежедневника "Пари".

За правилниците и на трите стокови борси може да се каже, че имат сходни постановки относно

сделките които се сключват, техническите процедури на сключване на самите борсови сделки, фондовете които се формират, както и начина на тяхното набиране и разходване, информацията която са дава в публичното пространство, формирането на клирингова къща и арбитражен съд и т.н. Незначителна разлика остана в начина на представяне на резултатите от проведените борсови сесии, която ще трябва в близко бъдеще да бъде премахната в интерес и за улеснение на клиентите в борсовата търговия.

Изводи и препоръки

Закона за стоковите борси и тържищата функционира приблизително 7 години, през това време той бе променен не еднократно за да може да отговори на променящите се икономически реалности. Сега действащият закон е приет както вече бе отбелязано в края на 1996 г. в момент когато страната бе в едни сложен етап от своето социално-политическо и икономическо развитие, което неминуемо е намерило своето отражение и в този закон.

Трите правилника на стоковите борси са приети по различно време, но така или иначе в работата на борсите са настъпили промени, които не са отразени в първите издания на борсовите правилници. Това налага тяхното преиздаване с цел постановките залегнали в тях да са адекватни на икономическата реалност в момента.

Литература

1. Д.В. бр. 93 от 01.11.1996 г.
2. Елазаров. С., Миленков Х., Симов В. Стокови борси, III доп. и преработено издание, Унив. Изд. Стопанство, С., 2003 г.
3. Борсов правилник на Софийска стокова борса
4. Борсов правилник на Русенска стокова борса
5. Борсов правилник на Пловдивска стокова борса

COMMODITY EXCHANGE LAW AND COMMODITY EXCHANGE RULES IN 1998 – 2003

Simeon Elazarov, Vanya Hadgieva
University of Forestry – Sofia, Bulgaria

ABSTRACT

The commodity exchange trading is a specific type of commerce which has its own rules and procedures registered officially in a specific law. The commodity exchange law put across the basic rules. Detailed information about different procedures and rules for each commodity exchange is set in its own regulation book. The reason why it is necessary to make this comparison analyses between the different regulation books for the licensed commodity exchange in Bulgaria is to find the differences between them and the explanation why they appear.